

Majme radosť z objavovania

Zlyhávajúce vládneho programu „Návrat domov“, ktorý by mal prilákať slovenských vedeckých pracovníkov zo zahraničia, aby pracovali na Slovensku, má iné príčiny, než sa všeobecne uvádza. Hlavnou príčinou nie sú nízke slovenské platy, ako žurnalisti vyvodzujú z rozhovorov so zatiaľ s jednou z piatich „zverbovaných“ navrátilcov, informatičkou prof. Ľubou Beňuškovou. Prišla z Nového Zélandu, kde vymyslela originálny smer „neurogenetického modelovania“, spolu so svojím kolegom Nikolom Kasabovom, tiež Európanom bulharského pôvodu. Ak sa práca ďalej rozvinie, nevidím dôvodu, prečo by nemala aspirovať na Nobelovu cenu. Maďari sa môžu chváliť 15 Nobelovými cenami za prírodné vedy, Rakúšanovia 17, Česi iba jednou a Slováci nijakou.

Veda ako hra

Len nedávno odznela na fakulte, na ktorú sa Ľubka vrátila, habilitačnú prednášku – mimochodom, v perfektnnej angličtine – iného informatika Tomáša Vinařa. Aj on bol úspešným vedcom v Amerike, z ktorej sa vrátil, spolu s manželkou, tiež informatičkou Broňou Brejovou, ešte pred tým, než sa program „Návrat domov“ zrodil. Obidvaja spolupracujú s biochemikom profesorom Jozefom Nosekom a trojica svojimi úspechmi získala svetové uznanie. V jeden neskorý večer som mohol pozorovať Jozefa a Tomáša, s akým nadšením sedeli nad najnovším minisekvenátorom DNA. Jeden z nich experimentálny biológ, druhý teoretický informatik. Na moju otázku, prečo nejdú domov spať, povedali mi, že ich baví hrať sa s mašinkou. Myslím si, že práve preto, že pristupujú k vede ako ku hre, majú okolo seba motivovanú mládež a prenášajú na ňu svoje nadšenie.

Zlatý vek vedy sa končí

Šanca, ktorú by mohla ponúknuť veda na Slovensku, nie iba Slovákom, ale aj vedcom zo zahraničia, je práve v tomto: môcť ešte, aspoň na nejaký čas, brať vedu tak, ako ju brali vedci v „zlatom veku“ svetovej vedy, ako zábavu. Namiesto súťaže ako športový turnaj a potešenie zo spolupráce; a najmä ako možnosť voľby najzaujímavejších výskumných problémov. Inde zlatý vek pomaly končí. V r. 2014 kritický americký text štvorice popredných vedcov (mezi nimi jedného nobelistu) popísal situáciu v súčasnom americkom biomedicínskom výskume: „neudržateľný hyperkompetitívny systém, ktorý odradzuje aj najvynikajúcejších nádejných študentov od toho, aby sa dali na túto profesiu“. Vraj „aj najúspešnejší vedci a najslubnejší mladí adepti sú stále pesimistickejší pokiaľ ide o zamestnanie, ktoré si vybrali“.

Súťaž po slovensky

Môže ale naozaj dnes túto šancu naša veda reálne ponúknuť? Nie. Našej vede, a celému systému nášho vzdelávania, chýba atmosféra, v ktorej by sa mohli žeravé uhličky, aké udržiavajú Beňuškové, Vinařovci, Nosekovia, rozhorieť do plameňa. Áno, beží súťaž, ale iba vnútrošlovenská – a to podľa podivných kritérií. Áno, vedú sa sem-tam diskusie a polemiky, ale nie o konkrétnych vedeckých otázkach, ale ako osobné spory a skupinové averzie. Voľakedy duchovnej elite Slovenska išlo o „pravdu“ ale o „pravovernosť“; dnes mnohým nejde už ani o to druhé. Je hroznou necnosťou, ak ľudia od vedy zámerne zavádzajú politikov i širokú verejnosť.

Nerád by som zovšeobecňoval a nechcem byť vulgárny. Za čias komunizmu si moji pražskí kolegovia ironicky utáhovali z doby: Natlačení sme v kadi s extrementmi, ktoré nám siahajú až po krk. „Smrádek, ale teploučko“, iba hladinu nesmie nikto rozvrieť: „jen

žiadné vlnky!“ Na Slovensku sa rozpráva iná anekdota: Peklo. Kotly, v ktorých sa smažia duše zatratencov rôznych národov. Čerti usilovne pracujú: zatláčajú do kotlov tie duše, čo by z nich chceli ujsť. Iba okolo slovenského kotla si čerti poliehajú alebo hrajú karty. V tomto kotle poslušné duše samé horlivo sťahujú naspäť tie, čo porušujú solidaritu a chcú vyskočiť.

Pomôže, keď vyvetráme

Na fakulte, ktorá má takýchto skvelých informatikov, sa vari pozabudlo na to, že na nej už vyše roka pracuje americký informatik Sapan Bhatia, ktorého rodinné dôvody prinútili opustiť americkú univerzitu v Princetone. Univerzita Komenského zatiaľ nezorganizovala jeho verejnú prednášku, novinári si ho nevšimli a pripadá mi až neuveriteľné, že jazyk, v ktorom americký vedec prednáša pre študentov fakulty, je slovenčina. Univerzita, ktorá sa trápí tým, že sa v rebríčku svetových univerzít nenachádza ani medzi 500 najlepšími, ignoruje fakt, že na nej pôsobí vedec z univerzity, ktorá je v tom istom rebríčku medzi prvými šiestimi najlepšími.

Naša veda sa stane svetovou, keď sa otvoria okná, aby sa v nej dokonale vyvetralo. Prvý krok k tomu mi pripadá jasný: na všetky vedúce miesta na univerzitách i v akadémii vied je treba vyhlasovať medzinárodné konkurzy s kvalifikačnými kritériami rovnakými, aké platia všade vo svete. Dnes už dokonca aj univerzity v Číne a v arabských krajinách si takto „lovia“ najlepšie mozgy.

Ladislav Kováč
biochemik, bol ministrom školstva